

РЕЦЕНЗІЇ

<https://doi.org/10.32782/uad.2022.1.7>

Кара-Васильєва Тетяна Валеріївна,

доктор мистецтвознавства,

лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка,

академік Національної академії мистецтв України

РОЗДУМИ ПРО СУЧАСНИЙ ХУДОЖНІЙ ТЕКСТИЛЬ УКРАЇНИ

Нещодавно вийшла друком нова монографія Ольги Луковської «Арттекстиль України»¹, присвячена новим перетворенням і метаморфозам українського художнього текстилю на межі ХХ–ХХІ століть у контексті експериментальних європейських тенденцій.

Ольга Луковська доктор мистецтвознавства, член Національної спілки художників України, нині є широко відомою як в Україні,

так і далеко за її межами, дослідницею українського мистецтва. В її творчому доробку глибокі наукові напрацювання в галузі ткацтва, вона автор численних статей і ґрунтовної монографії «Художнє ткацтво Львова другої половини ХХ століття», одна з провідних і авторитетних дослідниць сучасного художнього текстилю. О. Луковська – учасниця та куратор українських і міжнародних текстильних виставок, багатьох художніх проєктів, пленерів, а тому має змогу формувати мистецьке середовище в галузі текстилю, бути глибоко обізнаною з новітніми тенденціями світового мистецького процесу. Саме як художник-практик, куратор виставкових проєктів і вдумливий дослідник сучасного арттекстилю вона досягла вагомих результатів. Знання особливостей технології ткацтва, основ його колористичних і композиційних рішень дає можливість О. Луковській аналізувати цей вид мистецтва зсередини. Водночас погляд мистецтвознавця, аналітика допомагає об'єктивно оцінювати художні процеси, що відбуваються в царині текстилю, оптимальні й безвихідні ситуації, в які потрапляє ця галузь на шляху інтеграції у сучасний світовий процес. Саме тому так важлива професійна думка і гострий аналітичний погляд дослідниці, цілком довіряєш їй в оцінюванні художніх явищ, характеристиці творчих особистостей, аналізі творів митців.

На сторінках книги О. Луковська розкриває складні процеси художнього образотворення, що відбуваються в галузі сучасного арттекстилю. Нині це широке, складне й багатогранне явище українського декоратив-

¹ Луковська О. Арт текстиль України у контексті європейських експериментальних тенденцій другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Київ : Майстер книг, 2018. 248 с. іл.

ного мистецтва. Творення «образу» митці сучасного текстилю розуміють як особливу, специфічну галузь пізнання світу, наповнену емоційною змістовністю, філософським розмірковуванням. Настає своєрідна «дифузія», синтез декоративного та образотворчого мистецтва, що породжує просторове мистецтво, де традиційні матеріали, властиві тому чи іншому виду, використовуються як засоби художнього формотворення. Власне, відбувається кардинальне реформування системи пластичних мистецтв.

О. Луковська розглядає розвиток художнього текстилю на зламі століть, у дуже складний і неоднозначний у своїх проявах період. 1990-ті роки позначені здобуттям Україною державної незалежності, що сприяло як самоідентифікації і національному самовизначенню, так і інтеграції у світовий простір. З одного боку, ці процеси спрямовані на самопоглиблення і спрямування мистецтва в минуле й традиційне, з іншого – інтегрованість пришвидшила зміну художнього життя, осмислення процесів розвитку світового мистецтва і співвіднесеність його з напрямом української культури.

Саме в 1990-х роках розпочався постмодерністський етап у розвитку культури, а відповідно переорієнтація митців, переоцінка ними попереднього художнього досвіду й естетичних ідеалів. Як наслідок, змінилася художня модель мистецтва та естетичні орієнтири. Українські митці, і це засвідчують творці українського арттекстилю, здобувши творчу незалежність і свободу творчості, опинились у колі найрізноманітніших мистецьких напрямів і концепцій, стали свідками й водночас будівничими зміни соціальної функції мистецтва, різновекторності його напрямів, різномасштабності художньої мови і стилістики, найновітніших мистецьких концепцій.

Наскрізно через усю книгу проходить твердження, що сучасне українське мистецтво вплилося в європейський і світовий художній процес, не втрачаючи при цьому специфіки й національної окремості. Аналізуючи творчість українських митців сучасного арттекстилю, О. Луковська наголошує, що в умовах європейського вибору України одним із

пріоритетних напрямів є проблема інтегрованості у світовий культурний процес, що набуває особливої актуальності у зв'язку з європейським вибором України, прагненням народу до інтеграції в політико-економічний простір Європи. Водночас важливою проблемою в європейському гуманітарному дискурсі постає збереження національної своєрідності українського образотворчого та декоративного мистецтва. Творчість сучасних художників образотворчого мистецтва ХХІ століття розвивається на тлі тенденції нового мистецького бачення і сучасних форм візуальної виразності в контексті європейського художнього процесу. Митці гобелена, як стверджує О. Луковська, активно реагують на новітні тенденції вітчизняного та світового образотворчого мистецтва, плекаючи при цьому в умовах сучасних процесів глобалізації національні традиції. Це відповідає також сучасним критеріям і рекомендаціям, які обстоює і пропонує ЮНЕСКО, стосовно збереження традиційної культури, і втілює сучасну світову тенденцію до зростання гуманітаризації суспільного розвитку.

Важливе місце в монографії посідає розгляд національних особливостей гобелена, оновлення його образно-пластичної системи в 1960–1980 роках ХХ століття, що відбулося під впливом новітніх тенденцій європейського гобелена.

Виставка гобеленів французького художника Сен-Санса в 1978 році в Києві була справжньою подією для творчої спільноти України. Це була феєрія кольорів, нових технологій, вона розкривала фантастичний світ образів, нових образно-композиційних рішень, творчих експериментів. Але найголовніше, твори видатного митця текстильного мистецтва демонстрували незвідані шляхи реформування задля розширення онтологічної самобутності гобелена як виду декоративного мистецтва.

Знайомство з творчістю Сен-Санса, сподвижника Жана Люрса, реформатора класичного гобелена у Франції, розкривала українському глядачеві широке осмислення світу засобами мистецтва, що ґрунтувалися на нових засадах образотворення, нових вимірах пластичного втілення.

Творчість Сен-Санса була імпульсом для художників українського гобелена, поворотним моментом у їхньому творчому житті, каталізатором втілення нових художньо-пластичних ідей. Галузь стала на шлях кардинального оновлення, переосмислення здобутків минулого й пошуку власного місця в контексті українського мистецтва та новацій європейських художніх процесів. Художники звільнялися від нав'язаної гобелену ідеологічної функції, вироблених старою системою догм, дидактичності й плакатності, щораз більше й більше концентрували увагу на втіленні образно-символічних рішень, суто формально-пластичних ідей, властивих цьому виду декоративного мистецтва.

Новації у творчості художників, нові підходи та переосмислення традицій О. Луковська аналізує з позицій сучасної мистецтвознавчої думки щодо розуміння особливостей творення народного й професійного мистецтва, різного ставлення і відмінної інтерпретації надбання минулого. Колись Микола Гоголь, милуючись роботами українських килимарок, казав, що їхні квіти нагадують птахів, а птахи нагадують квіти. Казкові квіти-птахи й досі живуть на українських килимах. Краса українського килима, його важлива роль в інтер'єрі, репрезентативна функція підкреслення майнового стану власника, що бачимо на портретах представників козацької старшини, гетьманів, закладені в українській свідомості на генетичному рівні. Ці традиції, як фундамент, залишаються основою для професійних митців гобелена впродовж ХХ століття. На жаль, нині повністю зруйновано осередки народного килимарства. Україна чекає своїх сподвижників, таких як Василь Кричевський, Олена Кульчицька, Панас Слатіон, які стали на захист відродження українського килима, сприяли його відродженню. Повернути славу українському килиму прагнули й професійні митці Олена Кульчицька, Святослав Гординський, Павло Ковжун, Микола Бутович, Петро Холодний (молодший), Василь Дядилюк, Ярослава Музика, які створювали нові проєкти для килимових осередків, сприяли їх відродженню.

На відміну від народного килимарства, яке засноване на збереженні локальних традицій народного килима, митці арт-текстилю – це художники-професіонали, які гостро реагують на новітні художні тенденції в галузі сучасної культури і відповідно втілюють це у своїх художніх творах, шукають нові засоби виразності й формотворення художнього образу. Саме галузь професійного арт-текстилю нині є найбільш потужною, активно розвивається по шляху експериментальних новацій, переходу від площини до об'ємності, рельєфності, застосування новітніх матеріалів і технологій.

Такі видатні художники, як Людмила Жоголь, Леонід Товстуха, Надія Бабенко, Олег Машкевич, подружжя Литовченків, ціла когорта митців львівської школи: Наталя Паук, Стефанія Шабатура, Михайло Білас, Леся Крип'якевич та інші, по-новаторськи підходили до народних традицій килимарства, на основі їх кардинального переосмислення творили свій фантастичний світ образів. Художники гобелена 1960–1980 років відмовляються від поширеної попередньої практики точного копіювання живописного полотна, розвиваючи засади декоративного мислення.

Аналізуючи творчість митців цього періоду, О. Луковська зазначає, що площинність зображень, відсутність об'єму та перспективи стала однією з головних вимог до текстильних робіт. Митці значно розширюють технічні можливості гобеленів, щоб якомога яскравіше виявити внутрішній зміст твору, його спрямованість, урізноманітнюють фактуру, вводять народні техніки ткання, збагачують поверхню пластикою, грою тінєвих і колірних ефектів. Вони тонко відчувають і передають ритм і пульс сучасного життя, вдало поєднують у роботах декоративність і монументальність, глибоку емоційну насагу. В цей час гобелени часто були головними образними акцентами в інтер'єрі, брали на себе основне смислове й естетичне навантаження. Прикметною ознакою мистецтва гобелена 1960–1980 років є розвинуте почуття ансамблевості мислення художників, яке стає показником культури суспільства, в якому декоративне мистецтво постає

як художня, духовна сила, що за власними законами змінює предметне середовище.

Художники декоративного мистецтва 1990-х років відкрили для себе незнаний, заборонений до цього світ українського бароко, модерну, авангарду, досягнень митців школи Бойчука, надбання Василя Кричевського, Олени Кульчицької у пошуках національного стилю, і стали звертатися до цього пласта української культури, інколи одночасно використовуючи і трансформуючи їх образно-пластичні напрацювання, але вже в нових формах і образах, породжених оригінальним художнім поглядом того чи іншого митця. Таке нашарування і співіснування одночасно різних пластичних моделей є своєрідним ретранслятором культур, що урізноманітнює художні новації українського текстилю. Авторка слушно наголошує, що поєднання традицій з новаційними мистецькими процесами свідчить про те, що традиції не зникають, а навпаки, трансформуються, але вже в нових формах, символах та образах.

У монографії аналізується широке коло митців, у творах яких переосмислюється фольклорний та історичний матеріал: новітнє трактування явищ національної історії відображається у площині філософсько-етичних понять. Авторка зазначає, що серед робіт останнього десятиліття домінують абстрактні й образно-асоціативні композиції з філософським авторським підтекстом. Тематичний діапазон надзвичайно різноманітний: історія, етнографія, фольклор, міфологія, зацікавлення космогонічними віруваннями предків, роботи на релігійну тематику. Аналізуючи конкретні твори, вона доводить, що переоцінка естетичних цінностей та зміна художньої свідомості в незалежній Україні дала змогу митцям звернутись до тем релігійного змісту і створювати роботи як для конкретних храмових комплексів, так і для участі у виставках.

Широкі можливості образно-пластичного пошуку в галузі арттекстилю, крім художників-текстильників з фаховою освітою, приваблювали провідних майстрів графіки та живопису Олександра Дубовика, Андрія Чебикіна, Валентина Задорожного, а також львівських

художників Олега Мінька, Сергія Бабкова, які, виходячи із засад образотворчого мистецтва, вносили своє образне бачення і створювали цікаві творчі експерименти.

На теперішньому етапі розвитку арттекстилю, завдяки взаємозв'язку його з іншими видами мистецтва, скульптурою, графікою, комп'ютерними технологіями, художники створюють авторські твори, які долають міжвидові кордони у творенні нової форми сучасних артоб'єктів. Як наслідок, з'являються такі твори сучасного періоду постмодерну, як текстильна скульптура, інсталяції, асамбляжі, колажі, різноманітні за тематичним спрямуванням.

Вивчення розвитку міжнародного арттекстилю, обізнаність із концептуальними виставковими проєктами дає можливість Ользі Луковській проаналізувати ті зрушення, що відбулись у галузі західноєвропейського і ширше світового мистецтва на шляху його кардинального перетворення. Саме галузь професійного арттекстилю нині є найбільш потужною й активно розвивається по шляху експериментальних новацій, переходу від площини до структурних об'єктів.

Авторка детально зупиняється на новаторських тенденціях світового текстильного простору, що впливали на розвиток художнього текстилю в Україні. Відзначаючи революційні перетворення гобелена в творчості Жана Люрса, дослідниця аналізує здобутки митців на шляху зміни класичного гобелена на просторове мистецтво.

Ще у 1933 році у Франції започатковано експеримент з відродження мистецтва шпалери. За ініціативи Марі Кюттолі до нього були залучені відомі митці Жорж Руо, Рауль Дюфі, Анрі Матіс, Фернан Леже, Пабло Пікассо, Андре Дерен, Аристид Майоль. Усі вони спиралися на власні здобутки творчого методу. І лише Жан Люрса пішов шляхом справжнього проникнення у специфіку творення гобелена, здійснивши революційний крок до відродження гобеленового мистецтва.

Важливою ареною експериментальних пошуків були текстильні Бієнале у Лозанні, які впродовж 1962–1995 років визначали вектор та основні орієнтири текстильних

експериментів у Європі. Особливу роль у розвитку арттекстилю відіграла творчість польської художниці Магдалени Абаканович, яка вперше у 1969 році в Лозанні представила свій «Червоний абакан». Її текстильні скульптури, яким згодом критика дала назву «абакани», створення антропоморфних текстильних скульптур із глибоким філософським підтекстом стали поворотним моментом у розвитку світового арттекстилю. Своїми роботами впродовж 1960–1970 років Магдалена Абаканович утверджує правомірність існування концептуальних тривимірних мистецьких об'єктів, які посідають незалежне місце поміж інших видів образотворчого мистецтва живопису, скульптури.

Значний вплив на розвиток українського гобелена мало знайомство з новаційними спрямуваннями творчих пошуків митців прибалтійської школи гобелена, зокрема, з доробком художниць Марії Адамович, Едіт Вігнере, Айї Баумане та інших. Художники Латвії, Литви та Естонії ішли власним шляхом, який стверджував активне поєднання народних традицій текстилю і гостро сучасних прогресивних тенденцій світового гобелена. Цей шлях був найприроднішим і для українських митців арттекстилю, кардинально вплинувши на творчість Оксани Риботицької, Людмили Жоголь, Наталі Паук, Ольги Парути-Вітрук, Софії Бурак та інших, надавши новий імпульс для розвитку і збагачення творчості.

Досліджуючи основні тенденції сучасного розвитку арттекстилю, експериментальні пошуки нової генерації митців у контексті новітніх тенденцій світового мистецтва, О. Луковська зазначає, що сучасний текстиль демонструє розмаїття текстильних, комп'ютерно-цифрових і авторських технік залежно від концептуального мистецького задуму. Улюблена техніка сучасних українських професійних художників текстилю використання колажу, текстильної аплікації, а також асамбляжу та поєднання інших, більшою чи меншою мірою традиційних технік, зокрема, ткацтва, плетіння, звалювання, проколювання, клеєння, вишивки, батіку. Застосовуються також техніки шовкографії, трафарету, фарбування і живопису в поєд-

нанні з аплікацією, зшиванням. Дуже популярним є клаптикове шиття (печворк), що зародилося в Америці, а прийшло в Європу у 1970–1980 роках. З кінця 1990-х років цей різновид став популярною і улюбленою технікою українських митців у творенні декоративних панно.

Аналізуючи основні тенденції світового текстилю, авторка констатує, що особливе місце у сучасному текстилі належить концептуальним тенденціям «мистецтва волокна» (“fiber art” «фібер арт») або «мистецтва тканини» (“artfabric” «артфабрік»), які поширилися в другій половині ХХ століття, а в Україні з 1980-х років. Цей термін застосовується нині для окреслення концептуальних тривимірних текстильних творів, інсталяцій, а також інших об'ємних об'єктів із використанням різноманітних волокон, матеріалів, технік.

Українські митці арттекстилю, переважно львівської школи, активно розвивають споріднені між собою напрями екотекстиль і етнодизайн. Їм властиве застосування матеріалів натурального походження і забарвлення, зокрема, природних відтінків льону, вовни, сизалу, а також пряжі, фарбованої природними барвниками. Особливо вагомі здобутки має ліжникарство, що розвиває традиції національного мистецтва. Художники їздять на пленери в Карпати, у місця, де традиційно займалися народним ліжникарством, зокрема, у Косів, Яблунів, Яворів, Космач, Верховину, Криворівню, Верхній Ясенів, Яремче, Заріччя, Микуличин, створюючи ліжники без попереднього рисунка у супроводі майстрів. Як наслідок, відродився цей вид народної творчості й водночас з'являються творчі роботи, позначені яскравою індивідуальністю і новаторством. Звернення художників до ліжникарства значно розширило сферу застосування ліжників, зокрема, їх застосування у сучасному одязі.

Монографія О. Луковської багатоілюстрована, насичена інформативним матеріалом, містить глибокий і всебічний аналіз сучасного арттекстилю, цього нового явища сучасності, яке є швидкоплинним, постійно змінюється і трансформується.

Книга спонукає до певних роздумів і ставить цілу низку питань. Як далі розвиватиметься цей вид мистецтва? Чи експерименти в цій царині є природною потребою розвитку, чи проводяться заради креативності й відчуття новизни? Чи нові перевтілення трансформуватимуть цей напрям мистецтва і стануть проривом у галузі пластичних мистецтв? Як експериментальний арттекстиль співіснуватиме

з ткацтвом, килимарством, гобеленом класичного видового спрямування? Чи розширять ці кардинальні зрушення у зміні моделі пластичного перетворення в художньому текстилі межі образно-пластичних засобів традиційного виду декоративного мистецтва? Гадаємо, що час дасть відповіді на всі запитання.